

PROBLEMS PRECAUTIONS AGAINST PROSTITUTION IN THE CONDITIONS OF BUILDING OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

Vodnik V. D.

Principal reasons, negative consequences of prostitution are dealt with in the article, the problems of its precautions are analysed in the conditions of construction of civil society in Ukraine.

Keywords: *prostitution, precautions against prostitution, family, woman, civil society.*

УДК 304.4

О. В. Волянська, кандидат соціологічних наук, доцент

ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОВІРИ ДО СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Історичні події останніх двадцяти років, що мали у своїй основі часто інституційну і суспільну нестабільність, зумовлену економічними, політичними та соціальними трансформаціями, справили відчутний вплив на рівень довіри в українському суспільстві. Мета статті – аналіз основних тенденцій довіри до соціальних інститутів в Україні, починаючи з періоду пострадянських трансформацій і до 2011 р.

Ключові слова: *довіра, соціальний капітал, соціальний інститут.*

Актуальність проблеми. Сучасні дослідження проблем довіри, що за тлумаченням Ф. Фукуями, є найважливішою складовою соціального капіталу, зосереджені на вивченні соціоекономічних феноменів, які виникають у результаті рівня довіри, що склався в суспільстві (яку називають міжособистісною довірою), а також інституційних складових довіри, формально близьких одна одній, але вельми відмінних за змістом і роллю в суспільстві [1].

Соціальний капітал як категорія економічної науки виник унаслідок розширеного тлумачення рушійних сил економічного розвитку, до складу яких, крім традиційних, входять ресурси, пов'язані з мотивами і умовами, що впливають на поведінку людини не тільки як на учасника господарського життя, а й як на суб'єкта життя суспільного.

Загалом проблема довіри, як свідчать дослідження, набуває глобального характеру та охоплює найбільш розвинені країни світу [5]. Сплески потужних виступів населення США, Греції, Італії, Великої Британії в жовтні 2011 р.

проти політики фінансових інститутів суспільства свідчать про втрату ними довіри населення. У масштабах України, за даними моніторингу Інституту соціології НАН України «Українське суспільство 1992–2010» можна говорити про тотальну недовіру між усіма основними суб'єктами суспільних відносин – владою, бізнесом, населенням.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Актуальність дослідження феномену довіри пов'язана із тим, що це один із основних носіїв соціального капіталу, за Дж. Коулманом, один із найважливіших різновидів капіталу, насамперед є довготривалим ресурсом економічного зростання [4]. Проблема ерозії довіри, декапіталізації соціального капіталу привертає пильну увагу вчених [7–9]. Деякі науковці (С. Роуз-Аккерман, Е. Асланер, М. Палдам, Р. Роуз, К. Бджорнськов та ін.) наголошують на змістовому і статистичному зв'язку між корупцією і довірою. Як ключове поняття довіру досліджують у рамках багатьох суспільних дисциплін, але передусім у соціології.

В Україні рейтингом довіри до соціальних інститутів цікавиться низка аналітичних установ, насамперед Інститут соціології НАН України, Український інститут соціальних досліджень, компанія «СОЦИС». З 1992 р. Інститут соціології НАН України здійснює академічно вивірений соціологічний моніторинг різних соціальних феноменів і явищ, що впливають на формування довіри у суспільстві.

Історичні події останніх двадцяти років, що мали у своїй основі часто інституційну і суспільну нестабільність, зумовлену економічними, політичними та соціальними трансформаціями, справили відчутний вплив на рівень довіри в українському суспільстві. До того ж цей вплив не завжди залежав від значущості та масштабності подій. Так, з 1994 по 2010 р. оцінки населенням рівня своїх знань, що визначають сприйняття трансформації та формують погляди і поведінкові настрої людей, практично не змінилися, незважаючи на величезну кількість доленосних для країни та суспільства подій.

Метою статті є аналіз основних тенденцій довіри до соціальних інститутів в Україні, починаючи з періоду пострадянських трансформацій і до 2011 р.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді емпірична типологія довіри включає два латентні чинники – довіру до офіційних інститутів і довіру до неформальних мереж.

З 1999 по 2004 р. в Україні міжособистісна довіра мала тенденцію до посилення, і пов'язувати це треба передусім із політичною стабільністю того часу та позитивними змінами в економіці. Довіра до неформальних мереж, що, зокрема, вимірюється через довіру до сім'ї, родичів та колег, є стабільно високою протягом досліджуваного періоду. За узагальненими показниками міжособистісної довіри, Україна в пострадянському періоді перебувала серед країн із відносно високим рівнем довіри, натомість у роки трансформації

потрапила у групу країн, близьких до кращих показників бідних держав латиноамериканського регіону. Політичні процеси впливають на психоемоційне ставлення людей один до одного. Не випадково в періоди глибоких суспільних змін можливі глибокі міжособистісні конфлікти, бо втрачається довіра. Можна очікувати, що з часом, коли люди не розподілятимуться на політичних друзів і ворогів, на перший план вийдуть інші цінності, і соціальний капітал, що виявляється через довіру, почне зростати.

Проте не тільки міжособистісною довірою визначають рівень соціального капіталу в країні. Не менш важливою є інституційна довіра – до державних інститутів (президент, парламент, уряд, силові та регіональні органи влади), неурядових та політичних організацій тощо. Поглиблений статистичний аналіз засвідчив, що структура довіри до різних інститутів є багатовимірною [6]. Так, вихідні ознаки опитування за 2002 р. можуть бути згруповані у такі узагальнені категорії, як «довіра до органів державної влади», «довіра до силових і правоохоронних структур», «довіра до фінансових установ», «довіра до духовних установ», «довіра до найближчого оточення».

Показник довіри до неурядових інститутів та неполітичних об'єднань (церква, ЗМІ, профспілки) є вищим, ніж до політичних партій та інститутів державної влади (крім армії) [3]. Насамперед це пов'язано зі зниженням ефективності роботи офіційних інститутів, матеріальною диференціацією, поширенням подвійної моралі і тіньової практики розв'язання питань, коли відчувається розрив між цінностями суспільства і легальними засобами їх досягнення.

Спочатку звернемося до найстабільнішого неурядового інституту – церкви та духівництва. Наведені показники свідчать про позитивний стан довіри до церкви та духівництва в українському суспільстві [2].

Що стосується ЗМІ, то їм не довіряли близько третини населення як у 1994 р. (36,6 %), так і у 2010 – 33,4 %, тобто значна частина населення стабільно не довіряє інформаційному простору, в якому перебуває [3]. Однак кількість тих, хто довіряє ЗМІ, зросла з 19,9 % (1994 р.) до 30,7 % (2010 р.), що важливо, бо ЗМІ, як відомо, формують громадську думку, світогляд населення. Відносно ЗМІ характерним є збільшення довіри не до сфери в цілому, а до окремих видань. Так, за даними дослідження ІПГД¹ у 2009 р. рівень довіри населення до інформації, яка містить дані журналістських розслідувань фактів корупції, на думку 54 % опитаних, залежить від видання чи каналу. Третина респондентів (28 %) сьогодні взагалі не довіряють ЗМІ, і тільки 7 % – довіряють повною мірою.

¹ Дослідження проведене Інститутом прикладних гуманітарних досліджень у червні 2009 р. за підтримки Канадського фонду з міжнародного розвитку. Обсяг вибіркової сукупності становить 2027 респондентів з 15 областей України.

Рівень недовіри населення до політичних інститутів, таких як партії та профспілки, що належать до неурядових інститутів, має стабільно високі показники: якщо у 1995 р. партіям не довіряли 67,1 % населення, то у 2010 – 60,4 %; у 2010 р. профспілкам не довіряли 43,5 % [2]. Ця тенденція пояснюється, по-перше, відсутністю ідеологічної складової діяльності партій; по-друге, спостерігається індивідуалізована мотивація політичної поведінки, яка визначається здебільшого метою отримання доступу до влади і, зрештою, до контролю над власністю.

Органи законодавчої та виконавчої влади в українському соціумі довірою не користуються: не вірять «зовсім» і «переважно» Верховній Раді України станом на 2010 р. 60,4 % населення. Уряду 1995 р. не вірили 49,5 %, а 2010 – 43,5 %.

Аналіз співвідношення недовіри і довіри до центральних і місцевих органів влади показує, що і на регіональному, і на центральному рівнях влади існує значний відрив влади від народу. Рівень довіри 2010 р. до інститутів влади: Президент – 30,8 %, уряд – 19,6 %, місцеві органи влади – 17,9 %. Ступінь довіри до центральних і місцевих органів влади значно поступається показникам не тільки розвинених країн, а й країн, що розвиваються. У менш розвинених і менш багатих країнах державні інститути є доволі сильними і, як відомо, беруть на себе повноваження з перерозподілу доходів для бідних верств населення, часто ухвалюючи рішення не на їхню користь. Тому населення вимушене віддавати перевагу інститутам, які можуть про нього потурбуватися. Збагачення правлячої еліти – один із механізмів, за допомогою якого вона закріплює своє панування в суспільстві, формуючи надмірне розшарування його членів, і таке розшарування, якщо його не тримати в шорах, як пише М. Прохоров, веде до загибелі суспільства загалом.

За даними 2002 р., дослідники виявили статистично значущий зв'язок між поведінкою респондента, спрямованою на давання хабара, і довірою чи недовірою до багатьох соціальних інститутів і суб'єктів, що збігається загалом з результатами теоретичних і емпіричних досліджень, проведених в інших країнах. Задоволеність роботою місцевих органів влади і місцевого відділу міліції має слабку кореляцію відповідно з рівнем довіри до місцевої влади та міліції. Від ефективної роботи відділу міліції та дільничного міліціонера у населеному пункті також залежить, зокрема, довіра до прокуратури, судів та місцевих органів влади. Отже, довіра до міліції – необхідний емоційний та інтуїтивний чинник, який є складовою загальноного ставлення соціальних груп до правоохоронної системи [3]. Оцінювання ступеня довіри до правоохоронних органів: в 1995 р. їм не довіряли 60,6 % населення, у 2010 р. – 58,6 %. Прокуратурі не довіряли у 2002 р. – 54,2 % населення, у 2010 – 56,5 %. Судам не довіряли у 2002 р. – 54,4 %, у 2010 –

60,8 % [2]. Заміри 2011 р. показали, що недовіра до цих установ має тенденцію до збільшення: рівень недовіри до прокуратури становить 67 %, до судів – 69 %¹.

Зазначимо, що у формуванні невидимого капіталу і відповідно, накопиченні багатства важливішу роль відіграють неурядові організації та бізнес. Оцінювання недовіри до бізнесу в Україні є дуже високою. У 2010 р. представники бізнесу мали такий рівень недовіри населення: приватні підприємці – 41,3 %, банки – 67,3 %, страхові компанії – 68,5 %. Ступінь часткової або повної довіри не перевищував по жодному зі згаданих представників і 16 %. Надзвичайно висока недовіра й до представництв громадських організацій. У 2010 р. їм довіряли лише 15,5 %.

Отже, очевидно, що інституційна складова довіри в Україні загалом є вельми низькою. Особливо вона виокремлюється на тлі міжнародних показників довіри до бізнесу і неурядових організацій. Недержавні громадські організації, включаючи природоохоронні та правозахисні групи, за рейтингом довіри посідають друге місце у громадян Європейського Союзу та Північної Америки. Виявилось, що найвищою довірою у різних країнах світу користується армія. Що може бути пов'язано з посиленням ролі цього соціального інституту в забезпеченні безпеки та боротьби з тероризмом. Зокрема, найбільшу довіру до збройних сил виявляють громадяни Індії, Ізраїлю, Пакистану та Сполучених Штатів Америки [2].

У згаданих дослідженнях виокремлено так звану групу довіри співвітчизникам. У цій якійсь характеристикі рівень довіри є значно вищим, ніж у попередніх, і відзначений зростанням з 30,2 % у 1994 р. до 45,6 % – у 2010. Зіставляючи показники довіри співвітчизникам із показниками міжособистісної довіри, бачимо істотну відмінність у тенденціях. Подібну ситуацію можна пояснити значним рівнем національної дистанційованості населення України, вимірної за шкалою Богардуса. Індекс національної дистанційованості має шкалу 1–7 балів, тобто середній дорівнює 3,5 бала. Інтегральний індекс національної дистанційованості, складений за 10 національностями, у 2010 р. мав величину 5,2 бала, тобто вищу за середню на 1,7 бала, що становить понад 50 % і 75 % від верхнього значення. Тенденція до підвищення зберігалася впродовж усього періоду вимірювань. Зазначимо, що у вихідній точці спостережень (1994 р.) він уже перевищував середній рівень, дорівнюючи 4,4 бала. При цьому явно виокремлювалися національні ознаки, що характеризуються близькістю до соціальних. Індекс національної дистанційованості українців, що проживають за кордоном, у 2010 р. становив 3,1 бала, росіян – 3,3 бала, тобто був нижчим за середній, що свідчить про близькість

¹ Дані моніторингу Інституту соціології НАН України оприлюднила на прес-конференції в УКРІНФОРМі директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва Ірина Бекешкіна.

до земляків. Для порівняння: у поляків він дорівнює 5,0 бала, євреїв – 5,1, кримських татар – 5,3, китайців – 5,9, чеченців – 6,3 бала.

Процес зростання національної дистанційованості відбувається на тлі дедалі більшого взаємного перетікання не тільки капіталів, товарів, а й людей, тобто характеристик, пов'язаних передусім із накопиченням матеріального капіталу, що загалом є досить притаманним Україні та українським товарним потокам. Але найголовніше те, що це відбувається в умовах вільного обміну знаннями, нормами та цінностями, які визначають соціальний капітал. Отже, без подолання національної дистанційованості підвищити рівень довіри і питомої ваги невидимого капіталу неможливо.

Таким чином, скориставшись класифікацією А. Олейника, можна констатувати, що соціальна взаємодія в Україні за багатьма характеристиками є близькою до визначення «паралізована». Влада нездатна повністю контролювати ситуацію, а саморегулювання відносин ускладнене взаємною недовірою.

Розвиток України в оптимальному уявленні – це зміцнення інституційної довіри через інститути Президента України, а також незалежні ЗМІ, неурядові організації та церкву, що водночас підвищуватиме рівень соціального капіталу. Відчуження населення від соціальних інститутів сформоване внаслідок корумпованості та непрофесіоналізму, а також прагнення поєднати сили влади і сили капіталу. Кроскультурні дослідження доводять, що особи, які мають вищий індекс довіри до формальних інститутів, більше задоволені життям у населеному пункті і роботою органів місцевої влади та різноманітних служб, впевненіше дотримуються думки, за якою депутати, чиновники різного рівня, підприємці та громадяни частіше дотримуються законів. Однак висока довіра до формальних інститутів пов'язана переважно з низькими статусними позиціями [3].

Висновки. Сучасний розвинений світ, незважаючи на світоглядну кризу традиціоналістської моралі, акцентує на постматеріалістичних цінностях, за яких розвиток людини, її свобода як перманентне звільнення, цінність якого міститься всередині неї самої, і здібності до самовдосконалення є головними. Водночас, як свідчать останні соціологічні дослідження, основні постматеріалістичні цінності загалом в Україні підтримує менше одного відсотка населення. Сьогодні відчутною є тенденція населення, спрямована на посилення патерналізму, і це може бути використано нинішньою державою для подолання свого відчуження від суспільства. Проте без широкої участі людини, без громадянських інститутів подолати відчуження неможливо. Ще не пізно стати на шлях розвитку інститутів, у рамках яких людина обстоюватиме особисті, а також суспільні інтереси перед владою і бізнесом, формуючи інституційні системи, здатні ухвалювати і реалізовувати якісні управлінські рішення на підставі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М., 2004.
2. Геєць В. М. Взаємодія довіри і розвитку / В. М. Геєць // Екон. теорія. – 2005. – № 2. – С. 3–16.
3. Бова А. Довіра до соціальних інститутів: крос-національні зіставлення / А. Бова // Соціальна психологія. – 2004. – № 2 (4). – С. 90–99.
4. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общ. науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 124.
5. Богатирьова Р. В. Детермінанти здоров'я та національна безпека : монографія / Р. В. Богатирьова ; за ред. Ю. І. Кундієва. – К. : ВД «Авіцена», 2011. – 448 с.
6. Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2003.
7. Доган М. Эрозия доверия в развитых демократиях / М. Доган // Мировая экономика и международн. отношения. – 1999. – № 5.
8. Патнем Р. Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки / Р. Патнем // Ї. – 2001. – № 21.
9. Еремичева Г. Недоверие как социальная проблема современной России / Г. Еремичева, Ю. Симпура // Журн. социологии и соц. антропологии. – 1999. – Т. 2, вып. 4.

ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ ДОВЕРИЯ К СОЦИАЛЬНЫМ ИНСТИТУТАМ

Волянская Е. В.

Исторические события последних двадцати лет, имевших в своей основе часто институциональную и общественную нестабильность, обусловленную экономическими, политическими и социальными трансформациями, оказали ощутимое влияние на уровень доверия в украинском обществе. Цель статьи – анализ основных тенденций доверия к социальным институтам в Украине, начиная с периода постсоветских трансформаций и до 2011 г.

Ключевые слова: доверие, социальный капитал, социальный институт.

TRENDS OF TRANSFORMATION OF TRUST IN SOCIAL INSTITUTIONS

Volyanska O. V.

Historical events of the last twenty years, had at its core is often institutional and social instability caused by economic, political and social transformation had a significant impact on confidence in the Ukrainian society. The purpose of this paper is to analyze the major trends in trust in social institutions in Ukraine since the period of post-Soviet transformation to 2011.

Keywords: trust, social capital, social institutions.

